

Environmental Security: The Outlook for the Position and Role of States in Global Governance

Abbas Sarvestani*

Ph.D., Department of Regional Studies,
Faculty of Law and Political Science,
University of Tehran, Tehran, Iran

Mohammad Reza
Mohamadi

Ph.D., Department of International
Relations, Faculty of Law, Theology and
Political Science, Science and Research
Branch, Islamic Azad University, Tehran,
Iran

Extended Abstract

Introduction

Contemporary environmental crises have generated unprecedented primary and secondary threats to humanity, placing environmental issues at the center of global politics. The impacts are evident in rising unemployment, widening economic inequalities, and related domestic political

* Corresponding Author: Sarvestani.abbas@ut.ac.ir

How to Cite: Sarvestani, A., & Mohammadi, M. (2025). Environmental security: The outlook for the position and role of states in global governance. *State Studies*, 11 (43), 385 – 428.
doi: 10.22054/tssq.2025.82256.1574

challenges such as the rise of populism and authoritarianism, the erosion of free trade, regional conflicts, forced migration, violence, organized crime, and heightened risks of terrorism and fundamentalism. The far-reaching impacts on global health, the economy, security, and geopolitics have fundamentally reshaped the traditional, military-centric, zero-sum understanding of peace and security. This transformation has given rise to a more comprehensive conception of environmental security that extends beyond military and political concerns to encompass economic, social, and environmental components. However, there is no supreme international political authority capable of addressing these challenges, and the capacity of individual nation-states to respond effectively to transnational environmental threats remains limited. Against this backdrop, responsibility for ensuring environmental security is increasingly shifting toward a broad, transnational, multilateral, and multi-level network of global governance.

The current study is situated within the scholarly debates on environmental security and global governance. While traditional security studies focused on state-centric military threats, the post-Cold War period witnessed a significant expansion of the security agenda to include environmental concerns. Concurrently, the literature on global governance emerged to describe the complex systems of rule-making and implementation involving both state and non-state actors at multiple levels. This study bridges these two strands of literature by examining how global governance arrangements

are evolving to address environmental security challenges and, crucially, by assessing the role that nation-states continue to play within this evolving framework. The research aimed to clarify the meaning and conceptualization of environmental security and to analyze the dynamics of global governance in this field. The primary objective was to critically examine the position and role of nation-states within this emerging architecture of global politics and international relations, with particular reference to environmental security.

Materials and Methods

As a qualitative research, the present study adopted an analytical–descriptive methodology grounded in a critical review of the existing literature, synthesizing theoretical perspectives from international relations, security studies, and global environmental politics. The analysis involved conceptual inquiry to clarify core concepts such as *environmental security* and *global governance*. In addition, it examined empirical evidence, including case studies of international environmental agreements (e.g., the Paris Agreement), statistical trends related to environmental degradation and international cooperation, and comparative analyses of different countries’ experiences with ecological crises. This multifaceted approach allowed for a comprehensive assessment of the evolving relationship between state sovereignty and transnational governance mechanisms.

Results and Discussion

The analysis revealed that global governance—whether interpreted optimistically as an innovative response to the challenges of globalization or critically as a political project of global dominance—has generated three fundamental shifts in world politics with respect to environmental security. First, it shows that global environmental policy is no longer the exclusive domain of national governments but is increasingly shaped by networks of transnational and subnational non-state actors. Second, global governance policies are developed through new forms of cooperation within networks that include both states and non-state actors, extending beyond traditional state-negotiated, legally binding instruments. Finally, global governance has produced diverse networks and clusters of rule-making and implementation in which authority is distributed horizontally among multiple actors and vertically across transnational, national, and subnational levels. Regarding the future of global governance for environmental security, some theorists argue that the borderless nature of environmental problems, combined with declining trust in the capacity of nation-states, will lead transnational actors to collaborate more intensively to fill existing governance gaps, potentially giving rise to a system of global governance that gradually supersedes state-centric models. The examination of empirical evidence—including the role of agreements such as the Paris Agreement in mitigating greenhouse gas emissions—indicated that international cooperation and global governance could have a significant positive impact on enhancing environmental

security. The findings also highlighted a countervailing trend. The rise of nationalism and intensifying geopolitical tensions threaten to undermine the conditions that have enabled transnational governance in recent decades. This shift toward nationalist and authoritarian domestic politics restricts the capacity of sub-state and non-state actors to operate across borders, pointing to a potential contraction of civil society space and non-governmental activism within global governance frameworks for environmental security.

Conclusion

The current study argues that the most likely trajectory lies between these two extremes, anticipating the continued coexistence of multiple levels of global governance for environmental security. Escalating environmental threats (e.g., resource scarcity and natural disasters) tend to elevate ecological issues to the realm of high politics and increase their salience in domestic political discourse and electoral agendas worldwide. Amidst the threats, the cumulative impact of environmental crises is likely to place growing pressure on the global governance regime. Such pressure may prompt a shift from predominantly soft, normative frameworks toward harder and more binding and restrictive international environmental regulations, thereby imposing greater constraints on nation-states. Therefore, while the state's monopoly over governing environmental security is being challenged and reshaped, it is not rendered obsolete. Rather, states are increasingly required to navigate and renegotiate their roles within a complex, multi-

actor global governance landscape aimed at protecting a fragile planetary environment.

Keywords: Environmental security, Global governance, Nation-state, transnational actors, international relations, Environmental politics, Multilateralism, Non-state actors, Paris Agreement, ecological crisis

امنیت زیست محیطی؛ چشم انداز جایگاه و نقش دولت‌ها در حکمرانی جهانی

دکتری مطالعات منطقه‌ای دانشکده حقوق علوم سیاسی دانشگاه
تهران، تهران، ایران

عباس سروستانی *

دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی،
واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

محمد رضا محمدی

چکیده

امروزه بحران‌ها و مسائل زیست محیطی تهدیدات اولیه و ثانویه بی‌سابقه‌ای را علیه بشر رقم زده و این موضوعات را در بطن سیاست جهانی قرار داده است. تاثیر مخرب و ویران کننده این تهدیدات بر سلامت، اقتصاد، امنیت و ژئوپلیتیک جهانی، تشدید بیکاری و افزایش نابرابری‌های اقتصادی و چالش‌های ناشی از آن‌ها در سیاست داخلی کشورها نظیر افزایش پوپولیسم، به قدرت رسیدن حکومت‌های اقتدارگرا، تحت‌الشعاع قرار گرفتن تجارت آزاد، افزایش نزاع‌ها و درگیری‌های منطقه‌ای، افزایش مهاجرت اجباری، افزایش خشونت‌ها، جرائم سازمان یافته و خطر تروریسم و بنیادگرایی، درک سنتی از مفاهیم صلح و امنیت را که بیشتر نظامی، محدود و با حاصل جمع صفر بود را دستخوش تحول ساخت، و مفهوم جدید و فراگیری از امنیت را به وجود آورد که نه تنها تمامی مؤلفه‌های نظامی و سیاسی بلکه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی را در برمی گیرد. این مفهوم جامع و فراگیر امنیت، با توجه به فقدان یک نهاد و قدرت سیاسی فراگیر بین‌المللی برای حل این مسائل و ناتوانی دولت‌های ملی در پاسخ به این چالش‌ها و تهدیدات، وظیفه تأمین امنیت را به یک شبکه گسترده حکمرانی فراملی، چندجانبه و چند سطحی جهانی سوق داده است. مقاله پیش رو ضمن تبیین معنا و مفهوم امنیت زیست محیطی، به مفهوم پردازی حکمرانی جهانی در این حوزه و همچنین جایگاه و نقش دولت‌ها در این پدیده نوین سیاست جهانی و روابط بین‌الملل می‌پردازد.

واژگان کلیدی: امنیت زیست محیطی، حکومت جهانی، دولت-ملت، بازیگران فراملی، روابط بین‌الملل، سیاست‌های زیست محیطی، چندجانبه‌گرایی، بازیگران غیردولتی، توافق نامه پاریس، بحران زیست محیطی

مقدمه

امروزه بحران‌ها و مسائل محیط زیستی تهدیدات اولیه و ثانویه بی‌سابقه‌ای را علیه بشر رقم زده است و مسائل محیط زیستی و نجات زیست کره‌ا را در متن سیاست جهانی قرار داده است. تغییرات آب و هوایی و اقلیمی و تبعات ناشی از آن یعنی سیل و خشک‌سالی که بقای میلیون‌ها انسان، حیوان و گیاه را تهدید می‌کند، مشکلات آلودگی آب و هوایی و افزایش مرگ و میر ناشی از آن، افزایش آلودگی دریاها، اقیانوس‌ها و تغییر اکوسیستم‌های دریایی به دلیل ریختن آلاینده‌ها، فاضلاب و نشت مواد سوختی، استفاده بی‌رویه از سوخت‌های فسیلی و انتشار گازهای گلخانه‌ای، فرسایش خاک و تخریب زیست‌بوم‌ها، جنگل‌زدایی و بیابان‌زایی، از بین رفتن تنوع زیستی، تخریب زیستگاه‌های طبیعی، شکارهای غیرقانونی و تبعات ناشی از آن نظیر گسترش بیماری‌های پاندمی مشترک میان انسان و حیوان، تنها بخش کوچکی از بحران‌های محیط زیستی هستند که انسان قرن بیست و یکم با آن‌ها مواجه است. روند رو به رشد تهدیدات محیط زیستی و تأثیر مخرب و ویران‌کننده آن‌ها بر سلامت، اقتصاد، امنیت و ژئوپلیتیک جهانی اهمیت این موضوع و فقدان ادبیات در این حوزه را نمایان می‌کند.

در این مقاله تلاش می‌کنیم تا ضمن تبیین معنا و مفهوم حکمرانی جهانی، به مفهوم‌پردازی این پدیده نوین سیاست جهانی و روابط بین‌الملل در عرصه محیط‌زیست، فرآیند شکل‌گیری، ساختار و بازیگران حکمرانی جهانی محیط‌زیست و همچنین نقش دولت‌های ملی در این عرصه بپردازیم. پرسش اصلی

۱. زیست سپهر یا زیست کره اصطلاحی است که توسط ولادیمیر ورنادسکی، دانشمند روسی در دهه ۱۹۲۰ ساخته شده است و به یک سیستم اکولوژیکی جهانی اشاره دارد که در آن همه موجودات زنده به هم وابسته اند.

این پژوهش این است که رشد و گسترش تهدیدهای فرامرزی زیست محیطی چه تغییری در جایگاه و نقش دولت‌های ملی در سیاست جهانی ایجاد کرده است؟ فرضیه‌ای که برای پاسخ به این پرسش به آزمون گذاشته می‌شود، این است که رشد و گسترش تهدیدات غیرمعارف و مرزگریز بیش از پیش ایده دولت‌های ملی مستقل را به چالش کشید و به توسعه مفهوم نظام‌بین‌الملل محور پسا وستفالیایی کمک کرد.

با توجه به بداعت موضوع حکمرانی محیط‌زیست و کمبود ادبیات فارسی در این حوزه، منبع گردآوری داده‌های این پژوهش، کتابخانه‌ای و اسنادی است و ابزار گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری است. همچنین منطق و رویکرد روشی پژوهش قیاسی است. بر پایه این منطق، پژوهش ابتدا به تعریف پدیده موردنظر که قرار است تبیین شود می‌پردازد، سپس فرمول‌بندی فرضیه مورد بحث قرار می‌گیرد، انطباق شواهد با فرضیه مورد نظر، ارائه فرضیه جدید در صورت رد فرضیه، رسیدن به یک تبیین قطعی از بررسی کم و کیف تأثیر شواهد بر فرضیه مورد نظر، و در نهایت استنتاج نظریه کلی پژوهش به‌عنوان روش پژوهش در دستور کار قرار می‌گیرد.

در همین راستا در پایان مقاله، ضمن بررسی ادبیات جهانی موجود در مورد حکمرانی محیط‌زیست، سازمان‌های ذی‌صلاح، رویکردهای موجود و غالب در این حوزه، ظرفیت‌های موجود در دولت‌های ملی برای ارتقای حکمرانی جهانی محیط‌زیست بررسی خواهد شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد حکمرانی جهانی سازوکار تخصیص آمرانه ارزش‌ها در کنار دولت‌های ملی به وجود آورده است که اقتدار آن‌ها هم به صورت افقی و در میان بازیگران مختلف و هم به صورت عمودی در سطوح مختلف فراملی، ملی و فرو ملی تقسیم شده‌اند. روش

گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است.

سازمان‌دهی پژوهش نیز بدین صورت است که ابتدا اهمیت مسائل زیست‌محیطی در روابط بین‌الملل و پویای نظام بین‌الملل به سمت یک نظم بین‌المللی محیط‌زیست محور و بین‌الملل محور بحث خواهد شد. سپس چیستی، ماهیت، مؤلفه‌ها، ساختار، بازیگران حکمرانی جهانی محیط‌زیست و ارزیابی نقش دولت‌های ملی در این پدیده نوین سیاست جهانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

حکمرانی جهانی به مثابه نظریه

حکمرانی جهانی به عنوان یک مفهوم تحلیلی در سالیان اخیر به یک فراخوان و یک اکسیر و نوشدارو برای چالش‌های جهانی شدن تبدیل شده است و بحث و گفتگوهای زیادی را در میان محققان روابط بین‌الملل به خود اختصاص داده است. افزایش آگاهی از ارتباط متقابل فعالیت‌های انسانی در زیست‌کره، اکتشافات اساسی در مورد وابستگی متقابل گونه‌ها و زیستگاه برای بقاء، نوسانات مرتبط با جریان سرمایه در آن سوی مرزها و اختراعات جدیدی که به مردم امکان می‌دهد با یکدیگر در سراسر جهان صحبت کنند و جهانی شدن جوامع انسانی را بیش از پیش احساس کنند و همچنین رشد آگاهی در مورد آسیب‌هایی که چنین فرآیندهای جهانی ممکن است به وجود آورند، ایده حکمرانی جهانی را بیش از پیش در کانون توجه محققان قرار داده است. با توجه به اینکه رایج شدن این اصطلاح به نسبت واژگان قدیمی روابط بین‌الملل نظیر سیاست بین‌الملل و سازمان‌های بین‌المللی نشان‌دهنده پیچیدگی و پویایی در ساختار و فرآیندهای سیاست جهانی است که مفاهیم سنتی روابط بین‌الملل قادر به توضیح و تبیین آن‌ها نیستند (Held & McGrew, 2021: 88).

از همین رو، جیمز روزنا با ارائه تئوری سیاست جهانی به‌مثابه حکمرانی، توضیح می‌دهد که حکمرانی جهانی فراتر از نهادها و سازمان‌های رسمی بین‌المللی است که امور بین‌المللی را مدیریت می‌کنند و سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌های ملی تنها بخشی از حکمرانی جهانی هستند. از نظر وی حکمرانی سیستمی از قواعد در تمام سطوح فعالیت انسانی (از سطح خانواده تا بین‌المللی) است که در آن تعقیب اهداف و اعمال کنترل دارای پیامدهای جهانی است (Rosenau, 1995: 13). در این تعریف روزنا به دنبال درک منطق سیاست فراملی است و از نظر وی حکمرانی در جایی به وجود می‌آید که تعدادی از سازوکارهای مرتبط با هم وجود دارند که بر هنجارها، انتظارات و رفتار بازیگران در حوزه مورد نظر تأثیر می‌گذارند. با این توصیف اقتدار سیاسی یا قانونی دیگر پیش شرط اثربخشی این سیستم قواعد نیست. اشاره روزنا به سطوح فعالیت انسانی به معنای وجود مکانیسم‌های کنترل در همه سطوح محلی، فرو ملی، ملی، فراملی و بین‌المللی را شامل می‌شود. گنجاندن سطح خانواده در این تعریف هم به این جهت است تا مفروض اصلی نظریه‌های روابط بین‌الملل در خصوص بازیگران متعارف در سیاست جهانی را به چالش بکشد (Dingwerth & Pattberg, 2006: 190). روزنا از مفهوم نسبتاً گسترده‌ای از حکمرانی جهانی دفاع می‌کند که می‌تواند به‌عنوان پاسخی برای شکست نظریه‌های موجود در روابط بین‌الملل برای پاسخگویی به تحولات تجربی مطرح شود. توماس ویس^۱ در همین زمینه اشاره می‌کند: حکمرانی جهانی را می‌توان در نارضایتی روزافزون دانشجویان روابط بین‌الملل از نظریه‌های واقع‌گرایانه و نهادگرایی لیبرال حاکم بر مطالعه سازمان بین‌المللی در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ جست. به‌خصوص اینکه این

1 Weiss, Thomas

نظریات نتوانستند هم تعداد و تأثیر بازیگران غیردولتی و هم پیامدهای فناوری در عصر جهانی شدن تبیین کنند (Weiss, 2000: 796). بنابراین همان‌طور که سیاست جهانی به سرعت در حال تغییر است، ما باید تجهیزات مفهومی خود را تنظیم کنیم تا تحلیل نحوه استفاده از اقتدار را در جهانی غیرمتمرکز تسهیل کنیم و حکمرانی ابزاری ابتکاری است که توصیف و تبیین تحولات گیج‌کننده و شتابان نظام‌بین‌الملل است و در حالی که در روابط بین‌الملل دولت ملی به‌عنوان بازیگر اصلی و واحد اساسی تحلیل سیستم یاد می‌کند، مفروض حکمرانی جهانی وجود اشکال مختلفی از سازمان‌های اجتماعی و تصمیم‌گیرندگان سیاسی است که نه از دولت منشأ می‌گیرند و نه توسط آن هدایت می‌شوند (Weiss, 2000: 808).

در این مقاله ما از این اصطلاح به‌عنوان یک مفهوم تحلیلی استفاده می‌کنیم که دیدگاهی در مورد سیاست جهانی متفاوت از مفهوم سنتی "روابط بین‌الملل" ارائه می‌دهد. مفهوم حکمرانی در این نوشتار در پنج گزاره زیر ساختاریافته است. ۱. حکمرانی که هم ناظر بر نقش در حال تغییر دولت و هم تغییر محیط نظام‌بین‌الملل است شامل بازیگران و نهادهایی است که فراتر از دولت‌ها و در سطوح مختلف نظام‌بین‌الملل با هم در تعامل هستند و بر دستور کار جهانی تأثیر می‌گذارند. دامنه این تعاملات و تأثیرگذاری برخلاف روابط بین‌الملل محدود به سطح بین‌المللی نیست؛ بلکه حکمرانی جهانی سیاست جهان را به‌عنوان یک سیستم چند سطحی تصور می‌کند که در آن پیوندی ناگسستنی بین فرایندهای سیاسی محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی وجود دارد (Dingwerth & Pattberg, 2006: 192).

۲. در حالی که سیاست بین‌الملل به گفته هانس مورگنتا اعمداً به سیاست میان ملت‌ها معتقد است و توجه کمی به بازیگران غیردولتی دارد (Morgenthau & Nations, 1948). حکمرانی جهانی فاقد چنین سلسله مراتبی است و برای دولت‌های ملی، سازمان‌های غیردولتی (NGO)، شرکت‌های فراملی (TNC) و بازیگران علمی اهمیت یکسانی قائل است.

۳. حکمرانی در نظام بین‌الملل غیر سلسله مراتبی اقدامات همکاری جویانه در نظام آنارشیک بین‌المللی را از طریق ترکیبی عناصر مختلف از جمله استانداردسازی، تعیین هنجارها، انگیزه‌های مالی، اخلاقی و همچنین استفاده از تهدید یا زور به اجرا می‌گذارد و در کنار ساختار نظام بین‌الملل و بازار جهانی به تخصیص مقتدرانه ارزش‌ها، منابع و کنترل و هماهنگی کمک می‌کند. در حالی که مفهوم روابط بین‌الملل به‌طور سنتی با روابط قدرت، چانه‌زنی میان دولت‌ها و هنجارهای بین‌المللی به‌عنوان محرک رفتار دولت‌ها مرتبط است، مفهوم حکمرانی بر این فرض استوار است که طیف گسترده‌ای از اشکال حکمرانی در جهان وجود دارد و تشخیص یک سلسله مراتب در میان این سازوکارهای مختلف دشوار است (Rosenau, 1995: 16).

۴. حکمرانی جهانی شامل کلیه نهادها، رژیم‌ها، فرایندها، مشارکت‌ها و شبکه‌هایی است که به اقدامات جمعی و حل مشکلات در سطح بین‌المللی کمک می‌کنند. این تعریف شامل ترتیبات رسمی و غیررسمی و همچنین نقش بازیگران غیردولتی در محیط‌های فراملی است. همکاری‌های محلی و منطقه‌ای نیز تا آنجا که به تلاش‌های گسترده‌تری کمک می‌کند، ممکن است به‌عنوان عنصری از حاکمیت جهانی قلمداد شود (Vasconcelos, 2010: 17).

۵. و در نهایت در حالی که روابط بین الملل بر پدیده اقتدار و مشروعیت متمرکز است و ارتباط نزدیکی با توانایی دولت‌ها در تعقیب منافعشان دارد، چشم‌انداز حکمرانی جهانی باعث ظهور حوزه جدیدی از اقتدار مستقل از دولت‌های ملی در سیاست جهانی شده است (Hewson, Sinclair, & Sinclair, 1999: 295). همان‌طور که دوریس فوخنس^۱ گفته است هسته اصلی بحث حکمرانی افزایش ظرفیت تصمیم‌گیری‌های مقتدرانه توسط بازیگران غیردولتی و فوق دولتی است (Fuchs, 2002: 11). نمونه این تصمیمات مقتدرانه شامل رژیم‌های خصوصی تنظیم بازار، همکاری‌های خصوصی به منظور تنظیم استانداردها بین بازیگران مختلف و شبکه‌های حمایت فراملی که دارای اقتدار اخلاقی در زمینه‌های مختلف از تنوع زیستی تا حقوق بشر می‌شود.

چالش‌های زیست‌محیطی و گذار از نظم بین‌المللی دولت‌محور به نظم با محوریت نظام بین‌الملل^۲

اگر در یک مفهوم بسیار کلی نظم بین‌الملل را نحوه سازمان‌دهی و عملکرد محیط بین‌الملل در یک دوره زمانی خاص قلمداد نماییم، پویایی این نظم مهم‌ترین شرط تکامل آن خواهد بود. به لحاظ کیفی شاید بتوان مهم‌ترین مشخصه این نظم جهانی در عصر حاضر تغییر مفهوم امنیت از دولت‌محوری به بین‌الملل‌محوری و همچنین همزیستی و اجماع برای حل مسائل بین‌المللی قلمداد کرد که از آن با

1 Doris Fuchs

۲. نظام بین‌الملل‌محور (international system-centric) هم به ادراک تهدیدها و مشکلات امنیتی از منظر ساختاری و هم به دگرگونی تدریجی مرجع امنیتی از سرزمینی به فردی اشاره دارد که منجر به مفهوم پردازی امنیت انسانی شده است که نه تنها تهدیدهای نظامی بلکه تهدیدهای غیرنظامی را شامل می‌شود. و مفاهیمی مانند امنیت غذایی، محیط زیست، امنیت اقتصادی، امنیت انرژی و غیره از این تغییر منشا گرفته است.

عنوان گذار از نظم و ستفالیایی و به نظم پسا و ستفالیایی تعبیر می‌شود. در حالی که در نظم و ستفالیایی و دولت‌محور هرگونه تلاشی برای مفهوم‌پردازی امنیت بین‌المللی نادیده گرفته می‌شد و کلید درک مفهوم امنیت واحدهای ملی بودند و منظور از امنیت حفظ و حفاظت از حداقل ارزش‌های اصلی هر واحد ملی مستقل و تمامیت ارضی و استقلال سیاسی آن قلمداد می‌شد (Maniruzzaman, 1982: 15). اما به تدریج پس از جنگ دوم جهانی، دو تغییر مهم در مفهوم امنیت باعث تغییر درک دولتمردان و چشم‌انداز تهدیدات و مشکلات امنیتی از دولت‌محوری به نظام بین‌الملل محور شد.

نخستین تغییر در مفهوم امنیت در اوایل دهه ۱۹۷۰ و با تأکید نئو رئالیست‌ها بر نظام بین‌الملل و محدودیت‌های ساختاری نظام بین‌الملل در یک محیط آنارشیک بر رفتار بازیگران ملی به وجود آمد که باعث یک تغییر در سطح تحلیل از واحدها به سطح سیستم شد (Waltz, 1979: 79-80).

تغییر مهم دیگر در مفهوم امنیت دگرگونی تدریجی مرجع امنیتی از سرزمینی به فردی اشاره بود که منجر به مفهوم‌پردازی امنیت انسانی شده است و نشان داد که امنیت همیشه مفهومی سیال و گریزان است و امنیت نظامی همیشه مهم‌ترین جنبه امنیتی یک کشور نیست (Alagappa, 1998: 28-29).

امنیت در مفهوم جدید آن نه تنها تهدیدهای نظامی؛ بلکه تهدیدهای غیرنظامی را شامل می‌شود. مفاهیمی مانند امنیت غذایی، محیط‌زیست، امنیت اقتصادی، امنیت انرژی و غیره از این تغییر نشئت گرفته است. تلاش برای درک امنیت به صورت جامع‌تر، دامنه امنیت را که به طور سنتی و محدود امنیت سرزمینی نامیده می‌شد را دستخوش تغییر ساخت و با قرار دادن انسان در مرکز مفهوم‌سازی امنیت، نه تنها حفاظت فیزیکی از تمامیت سیاسی و ارضی یک کشور در برابر حمله

نظامی خارجی؛ بلکه محافظت کلی از وجود انسان چندوجهی را به مرجع اصلی امنیت تبدیل نمود.

مفهوم امنیت انسانی نه تنها شامل امنیت سرزمینی بلکه امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت زیست محیطی و امنیت جهانی می شود (Mishra, 2008: 23). برداشت گسترده از مفهوم امنیت در مقابل برداشت محدود و سنتی از آن، شکل گیری مفهوم امنیت زیست محیطی و توسعه ارزش های مشترک زیست محیطی در بستر جهانی شدن و خیزش نظریه های سبز در روابط بین الملل، بیش از پیش ایده دولت های ملی مستقل را به چالش کشید و به توسعه مفهوم نظام بین الملل پسا وستفالیایی کمک کرد (Dyer, 2018: 89).

شکل گیری مفهوم امنیت زیست محیطی در گفتمان روابط بین الملل

به طور کلی مفهوم محیط زیست چه در وجه ایجابی آن یعنی از طریق فراهم آوردن منابع طبیعی استراتژیک و چه در وجه سلبی آن یعنی ایجاد محدودیت های ژئوپلیتیکی برای کشورها، گرچه همیشه بخشی از ساختار امنیتی روابط بین الملل بوده است اما همواره در نظریه های روابط بین الملل به عنوان مساله انتزاعی در مفهوم امنیتی دولت محور در نظر گرفته شده است و مستقلاً به عنوان بخشی سازنده از روابط بین الملل مطرح نبوده است (Kavalski, 2011: 6).

اغلب نظریه های سنتی روابط بین الملل در چارچوب توسعه مفهوم امنیتی دولت محور، مساله ناامنی زیست محیطی را به عنوان بخشی از گفتمان روابط بین الملل نادیده گرفته اند؛ اما امروزه پس زمینه هستی شناسی جریان اصلی تئوری های روابط بین الملل که بر اساس آن سیستم های اجتماعی - سیاسی انسانی از سیستم های بیوفیزیکی طبیعی جدا انگاشته شده بود دستخوش تحول پارادایمی قرار گرفته و بیشتر بر فهم تغییرات زیست محیطی، چرایی این تغییرات و نحوه

واکنش به آن‌ها تأکید می‌کنند (Faotto, 2019).

اصطلاح "امنیت زیست‌محیطی" به تاب‌آوری نسبی مردم در برابر خطرات اکولوژیکی ناشی از اقدامات طبیعی یا انسانی اشاره دارد (Bakrač, Vuruna, & Milanović, 2010). پایان جنگ سرد و افزایش دانش در مورد تأثیرات مضر تخریب محیط‌زیست، تلاش‌ها برای یافتن یک مفهوم امنیتی جامع‌تر در جامعه علمی، سیاسی و نظامی را تشدید کرده است. بنابراین امنیت به طور فزاینده‌ای به عنوان امنیت افراد به عنوان انسان، و نه تنها به عنوان شهروندان یک دولت خاص تعریف می‌شود. مطابق این دیدگاه، برای حفظ امنیت، از جمله نیاز به حل مسائل زیست‌محیطی و تضمین آینده پایدار، کل محیط انسان در نظر گرفته شده است (Graeger, 1996: 109).

در سال‌های اخیر به دلیل تأثیر مسائل زیست‌محیطی بر حوزه‌های امنیتی و اقتصادی که بیشترین اهمیت را برای دولت‌ها دارد، مسائل زیست‌محیطی جایگاه مهمی در دستور کار سیاسی بین‌المللی به دست آورده‌اند و رایج شدن اصطلاحاتی نظیر جنگ‌های آب، جنگ‌های مواد مخدر، جنگ‌های الماس، جنگ‌های نفتی، تغییر آب‌وهوا، جنگل‌زدایی یا آلودگی در روابط بین‌الملل و ارتباط آن با امنیت ملی دولت‌ها، امنیت زیست‌محیطی را به یکی از یکی از بحث‌برانگیزترین مفاهیم سیاست بین‌المللی تبدیل کرده است (Collins, 2016: 229).

نگرانی امنیتی دیگری که در روایت سازی امنیت زیست‌محیطی در گفتمان روابط بین‌الملل نقش بسزایی ایفا کرد، تأیید اثرات مخرب بیماری‌ها بر جوامع و کشورها است. شیوع گسترده بیماری‌های همه‌گیر نظیر کرونا تنها نتیجه فرسایش مرزها، جهانی‌شدن و وابستگی متقابل، تعاملات گسترده و جابجایی انسان‌ها

نیست، بلکه ناشی از تخریب فزاینده محیط‌زیست است. جنگل‌زدایی، تخریب زیستگاه‌های طبیعی بسیاری از جانوران، شکار بی‌رویه و دستکاری ژنتیکی بسیاری از جانوران اشکال جدیدی از بیماری‌های مشترک انسان و حیوان و ناامنی را ایجاد کرده است که ظرفیت حکمرانی دولت‌ها را هم در عرصه داخلی و هم در عرصه بین‌المللی به چالش کشیده است (Price-Smith, 2008: 35-40).

مفهوم‌پردازی موضوع حکمرانی در سیاست جهانی محیط‌زیست

موضوع حکمرانی امروزه به یک مفهوم کلیدی در سیاست جهانی محیط‌زیست تبدیل شده است. بیشتر قدرت این مفهوم از ظرفیت آن برای پرداختن به مسائل و موضوعاتی است که طیف گسترده‌ای از نگرانی‌های فراگیر فردی و کانون‌های سیاسی را در برمی‌گیرد. حکمرانی همچنین به عنوان یک مفهوم، سیاست جهانی محیط‌زیست را به الگوهای کلی سیاست جهانی متصل می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه نیروها و روندهای گسترده جهانی به سیاست جهانی محیط‌زیست شکل می‌دهند و مسائل محیط‌زیستی چه نقش محوری در ترتیبات نهادی حاکم بر زندگی بشر دارند (Paterson, Humphreys, & Pettiford, 2003: 1).

حکمرانی جهانی محیط‌زیست مطالعه تاریخی رابطه و پاسخ بشریت با شرایط و محدودیت‌های سیاره‌ای به عنوان یک مساله حکمرانی پیچیده و فراگیر در عصر کنونی است که در نتیجه پیشرفت علوم زمین‌شناسی و افزایش دانش و آگاهی از تغییرات جهانی به وجود آمده است. گرچه تاریخ دقیقی برای شروع این روند نمی‌توان متصور بود، اما به طور نسبی کنفرانس محیط‌زیست سازمان ملل متحد در استکهلم در سال ۱۹۷۲ را می‌توان آغازی برای اشتغال مورخان و محققان این حوزه قلمداد کرد. اعلامیه کنفرانس استکهلم اولین مجموعه اصول جهانی را برای همکاری‌های بین‌المللی آینده در مورد مسائل محیط‌زیستی ارائه داد، منجر به

تأسیس برنامه محیط‌زیست سازمان ملل موسم به یونپ‌شد، از مشارکت جامعه مدنی حمایت کرد، دوره جدیدی از همکاری جهانی را برای جستجوی راه‌حل‌هایی برای سازش توسعه اقتصادی و محیط‌زیست آغاز کرد و مهم‌تر از همه راه را برای شکل‌گیری مفاهیم توسعه پایدار و حکمرانی جهانی محیط‌زیست به‌عنوان یک پدیده تجربی در حال ظهور هموار کرد (Chasek, 2010).

دانشمند علوم سیاسی کیت کالدول^۱ در همین زمینه استدلال کرده که قبل از تولد جنبش بین‌المللی محیط‌زیستی به دو تحول اساسی نیاز بود که کنفرانس سازمان ملل متحد در خصوص محیط‌زیست انسانی در سال ۱۹۷۲، زمینه این دو تحول اساسی را فراهم کرد. نخست قانونی کردن سیاست‌های محیط‌زیستی در سطح ملی و دوم تبدیل کردن حیات زیست‌کره به یک دغدغه و نگرانی مشترک بین‌المللی (Caldwell & Weiland, 1996: 64-65).

این کنفرانس با هدایت موریس استرانگ^۲، بسیاری از دولت‌های ملی را مجبور به توسعه برنامه‌های محیط‌زیستی داخلی کرد و به زیست‌کره به‌عنوان یک هدف ملی و سیاست بین‌المللی و مدیریت جمعی مشروعیت بخشید. علاوه بر این، یک دستاورد مهم دیگر نیز داشت که عبارت بود از تصویب برنامه محیط‌زیست سازمان ملل که در دهه ۱۹۷۰ نقش مهمی در تخمین جنگل‌زدایی و ارائه راهبردهای عملیاتی برای مقابله آن، برگزاری کنفرانس بین‌المللی بیابان‌زایی در سال ۱۹۷۷ و توافق‌نامه‌های بین‌المللی در مورد حفاظت از گونه‌های مهاجر و برنامه جهانی آب و هوا سازمان هواشناسی جهانی داشت (Speth, 2002: 9-10).

گرچه کنفرانس استکهلم را می‌توان نقطه عطفی در تولد قوانین بین‌المللی

1 UNEP

2 Caldwell, Lynton Keith

3 Maurice Strong

مدرن در مورد محیط‌زیست دانست، اما نمی‌توان انکار کرد که جنبش زیست محیط مدرن که طی نیم‌قرن گذشته، محافظت از محیط‌زیست را به‌عنوان یک هدف سیاسی در سطح داخلی و بین‌المللی دنبال می‌کند، مرهون بسیاری از کارهای پیشگامانه قبل از دهه ۱۹۷۰ است که نمی‌توان اهمیت آن‌ها را در حکمرانی جهانی محیط‌زیست نادیده گرفت. کار پیشگامانه راشل کارسون (۱۹۶۲) در خصوص تأثیر مخرب زباله‌های سمی صنعتی بر روی محیط‌زیست، تحقیقات زیست‌شناسی باری کامونردر مورد مستندسازی اثرات رادیولوژی بر روی کودکان، تحقیقات باشگاه رم آرلیو پچی^۲ در خصوص مفهوم توسعه پایدار همه به جنبش نوپا و مدرن محیط‌زیستی کمک شایانی کردند (Meadows, 2008: 146).

تأثیر این کارهای پیشگامانه محدود به حلقه بسته دانشگاهی و دانشمندان محدود نشد، بلکه آن‌ها زمینه‌ساز سیاست‌هایی شدند که تأثیرات زیاد و بلندمدتی در سطح هنجاری و نهادی حفاظت از محیط‌زیست بر جای گذاشت. پیمان منع جزئی آزمایش هسته‌ای در سال ۱۹۶۳ به‌عنوان آغاز روند تدریجی منع آزمایش هسته‌ای در جو زمین، فضای بیرونی و زیر آب، تأسیس آژانس حفاظت از محیط‌زیست در ایالات متحده آمریکا در سال ۱۹۷۰ که بعدها الگویی برای اروپا در سطح کشورهای ملی و اتحادیه اروپا تبدیل شد، اختصاص روز زمین در آوریل ۱۹۷۰ در ایالات متحده آمریکا و تشکیل یک نهاد توسط دیوان عدالت اروپایی به‌منظور تفسیر محیط‌زیست گرایانه از قوانین جامعه اقتصادی اروپا از

1 Barry Commoner

۲. باشگاه رم (Club of Rome) یک اندیشکده بین‌المللی است که اندیشیدن به مجموعه متنوعی از مسائل کلان جامعه بشری را در دستور کار خود قرار داده‌است. این اندیشکده در سال ۱۹۶۴ تأسیس گشت و در سال ۱۹۷۲ به واسطه چاپ گزارش معروف خود به نام مرزهای رشد به شهرت رسید.

3 Aurelio Peccei

جمله تأثیرات این کارهای پژوهشی در سطح نهادی و هنجاری در راستای حمایت از محیط‌زیست انجام شده بود (Francioni & Bakker, 2013: 2).

در زمینه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست نیز قبل از کنفرانس استکهلم معاهداتی وجود داشت که عمدتاً دوجانبه و محدود به کشورهای همسایه بودند، اما کنفرانس استکهلم را به چند دلیل می‌توان تولد قوانین بین‌المللی مدرن در خصوص محیط‌زیست و آغاز حکمرانی جهانی محیط‌زیست قلمداد کرد. نخست اینکه اعلامیه این کنفرانس برای نخستین بار واژه محیط‌زیست را در حقوق بین‌الملل و به‌جای واژه قدیمی‌تر حفاظت از طبیعت به کار برد که نه تنها یک تغییر اصطلاحی بود بلکه یک تغییر هنجاری نیز به حساب می‌آمد. با تغییر تمرکز از محیط طبیعی به محیط‌زیست، چشم‌انداز هنجاری که طبیعت و اجزای آن فی‌نفسه موضوع ارزشمندی برای محافظت هستند را تغییر داد و بر محیط‌زیست به‌عنوان فضای زندگی بشر و ابزاری در خدمت نیازهای انسان تأکید کرد. این تغییر هنجاری با عنوان محیط‌زیست انسانی در اعلامیه رسمی کنفرانس نیز گنجانده می‌شود و بند اول اعلامیه کنفرانس بیان می‌کند که انسان هم مخلوق و هم سازنده محیط‌زیست خود است که به او رزق و روزی می‌بخشد و هم فرصتی برای رشد و شکوفایی فکری، اخلاقی، اجتماعی و معنوی او فراهم می‌کند (Handl, 2012: 2). این چشم‌انداز ابزاری از طبیعت در نظام حکمرانی جهانی محیط‌زیست باقی ماند و ۲۰ سال بعد کنفرانس ریو، تصویری ابزاری‌تر از محیط‌زیست ارائه کرد و اعلام داشت که طبیعت در خدمت رشد و توسعه اقتصادی است (Declaration, 1992: 3). دوم اینکه کنفرانس استکهلم حفاظت از محیط‌زیست را به‌عنوان یک کل مستقل از روابط خاص دولت‌ها از دایره محدود حقوق خصوصی رها کرده و به حقوق بین‌الملل عمومی تبدیل می‌کند.

اصل ۲۱ اعلامیه نهایی کنفرانس به وضوح بر مسئولیت بین‌المللی در خصوص آسیب نرساندن به محیط‌زیست فراتر از صلاحیت ملی‌شان اشاره کرده است (Sohn, 1973: 4).

مسلم است که از زمان قرار گرفتن مسائل محیط‌زیستی در دستور کار بین‌المللی در دهه ۱۹۷۰ تاکنون کنفرانس‌های بین‌المللی، مذاکرات، برنامه‌های عملیاتی، معاهدات چندجانبه و ابتکارات و نوآوری‌های زیادی در حوزه محیط‌زیست جهانی به وجود آمده است (Mehrabi Koushki, 2025: 44).

انبوهی از تحقیقات علمی و تحلیل سیاست انجام شده است، زمینه‌های جدیدی در حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و دیپلماسی متولد شده است. اقدامات روزافزون پیچیده توسط جامعه بین‌المللی همیشه قوی محیط‌زیست و سایر سازمان‌های غیردولتی از جهانی تا محلی، از جنبش‌های نافرمانی مدنی گرفته تا نشریات تحلیلی اندیشکده انجام گرفته است. هم دولت‌های ملی و هم مؤسسات چندجانبه از سازمان ملل گرفته تا بانک‌های توسعه بین‌المللی این نگرانی‌ها را درک کرده و واحدهای بزرگی را برای رسیدگی به مسائل محیط‌زیستی در مقیاس جهانی ایجاد کرده‌اند. اما پس از گذشت نزدیک نیم قرن از کنفرانس استکهلم و تصویب محیط‌زیست به عنوان یک نگرانی کلی بشر، هنوز هم این نگرانی پابرجاست علی‌رغم تصویب بیش از ۷۰۰ معاهده چندجانبه محیط‌زیستی هنوز هم جامعه جهانی فاقد سازوکارهای نهادی و قانونی برای رسیدگی به تخریب محیط‌زیست در مقیاس جهانی است و مشکلاتی مانند تغییرات اقلیمی، آلودگی اقیانوس‌ها، کاهش شیلات، جنگل‌زدایی و بیابان‌زایی همچنان ادامه و پیشرفت‌های علوم محیط‌زیستی همچنان تهدیدهای جدیدی از جیوه موجود در هوا گرفته تا سیستم‌های هیدرولوژیکی مختل شده را برای مردم جهانی نشان می‌دهد (Esty

2: 2002, Ivanova &).

مفهوم حکمرانی جهانی با توجه به ذات سیال و چندبعدی خود از گونه شناسی و تعریف ساده مؤلفه‌هایش گریزان است، اما یکی از نمودهای آشکار آن افزایش شمار توافقنامه‌های بین‌المللی محیط زیستی است. پروژه پایگاه داده توافق‌نامه‌های محیط زیستی^۲ تاکنون بیش از ۲۲۰۰ توافق‌نامه محیط زیستی شناسایی کرده است^۲ که بدون محاسبه کنوانسیون‌های دوجانبه، بیش از ۷۰۰ توافقنامه بین‌المللی محیط زیستی اکنون در حال اجراست (Ott & Kakridi, 2005: 4).

بسیاری از این توافقنامه‌ها نسبتاً محدود در خصوص مشکل خاص محیط زیستی یا توافقنامه‌های منطقه‌ای می‌شود که تعداد معدودی از کشورها را در موضوعات محدودی درگیر می‌کند. اما این لیست همچنین شامل توافق‌نامه‌های چندجانبه و بین‌المللی مربوط به آلودگی اقیانوس‌ها، باران‌های اسیدی، حفظ لایه ازن، تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر و ... می‌شود که طی پنج دهه پس از کنفرانس سال ۱۹۷۲ سازمان ملل متحد در مورد محیط‌زیست انسانی شکل گرفته و تکامل یافته‌اند (Conca, 1995: 6).

فرآیند شکل‌گیری حکمرانی جهانی محیط‌زیست

ساختار حکمرانی جهانی محیط‌زیست دارای سه مؤلفه بنیادین شامل فرآیند، معماری و پیاده‌سازی است که در یک ارتباط متقابل و هماهنگی کامل با هم به سر می‌برند. نخستین مؤلفه یعنی فرآیند حکمرانی جهانی محیط‌زیست شامل طیف گسترده‌ای از مجامع، کنفرانس‌ها، کنگره‌ها، نشست‌ها و توافق‌نامه‌های چندجانبه زیست‌محیطی بین‌المللی می‌شود که در درجه اول با امور زیست‌محیطی فرامرزی

1 International Environmental Agreements (IEA)

^۲ برای مطالعه بیشتر ر.ک به <https://iea.uoregon.edu/base-agreement-list>

سروکار دارند (Delreux, 2018: 19) بخش عمده فرآیند حکمرانی جهانی محیط‌زیست تلاش برای به روی کاغذ آوردن تعهدات به زبان مناسب و به‌عنوان ابزاری است که با امضای قوه مجریه‌ها و تصویب توسط قوه مقننه تعداد مکفی از دولت‌ها و یا سایر نهادها لازم‌الاجرا خواهد شد. به‌منظور انجام این مهم و برگزاری مجامع و کنفرانس‌های جهانی، صدها جلسه مقدماتی برگزار می‌شود که توسط کهکشان‌های از منافع متعارض حمایت می‌شوند. این جلسات می‌تواند بزرگ یا کوچک، رسمی یا غیررسمی، فراگیر یا انحصاری و نمایانگر نگرانی‌های بخشی، جغرافیایی یا فرهنگی باشد (Strauss, 2013).

معماری حکمرانی جهانی محیط‌زیست

معماری حکمرانی جهانی محیط‌زیست شامل توافق‌نامه‌ها و مؤسسات مورد نیاز برای تفسیر و اداره ابزارهای حکمرانی جهانی محیط‌زیست است (Elyasi, 2025: 14). سازمان‌های شکل گرفته حول توافق‌نامه‌ها شامل طیف متنوعی از کمیته‌های مشورتی رسمی و غیررسمی (هیئت‌ها، ارگان‌های تابعه، دفاتر نمایندگی و ...) همچنین کنفرانس‌ها و جلسات طرفین مذاکره یا امضاء کننده معاهده‌ها یا پروتکل‌ها می‌شود. دبیرخانه‌ها، برنامه‌ها و کمیسیون‌ها بخشی از این معماری هستند (Saunier & Meganck, 2012: 5). هر یک از توافق‌نامه‌ها می‌توانند منجر به بیانیه‌ها یا اعلامیه‌ها (قوانین نرم) و کنوانسیون‌ها، معاهدات یا پروتکل‌ها (قوانین سخت) شوند. تفاوت اساسی بین قوانین نرم و سخت در این است که در قوانین سخت یک دولت به طور بالقوه می‌تواند برای اقداماتش مورد بازخواست قرار بگیرد، در حالی که قوانین نرم آمال و آرمان هستند و بیشتر جنبه هنجاری و ارشادی دارند (Strauss, 2013: 2).

دست کم چهار نوع کنوانسیون در حکمرانی جهانی محیط‌زیست وجود دارد

که عبارت‌اند از کنوانسیون‌های چارچوبی^۱، مانند کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد درباره تغییرات آب و هوایی و کنوانسیون تنوع بیولوژیکی که برای دستیابی به اهداف تعیین شده در این کنوانسیون‌ها به پروتکل‌های اضافی که جداگانه‌ای مورد مذاکره قرار می‌گیرند نیاز است و دولت‌ها ممکن است بدون امضای یا تصویب پروتکل‌های این کنوانسیون‌ها را امضا و حتی تصویب نمایند. توافق‌نامه‌های خودبسته^۲ مانند کنوانسیون مبارزه با بیابان‌زدایی سازمان ملل و کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر که لزوماً به پروتکل‌های دیگری برای پیاده‌سازی احتیاج ندارند. موافقت‌نامه‌های چتر^۳ مانند کنوانسیون گونه‌های مهاجر حیوانات وحشی که امکان قرار گرفتن دیگر موافقت‌نامه‌های هم‌خانواده را زیر چتر فراگیر خود فراهم می‌آورد. چهارم موافقت‌نامه‌های باز^۴ برای امضای دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی چهارمین نوع است که کنوانسیون رامسر در مورد تالاب‌ها یکی از این نوع کنوانسیون‌هاست (Saunier & Meganck, 2012: 6).

پیاده‌سازی (عملی سازی)^۵ حکمرانی جهانی محیط‌زیست

فرایند و معماری حکمرانی جهانی محیط‌زیست هر قدر هم پیچیده و دشوار باشد، در مقایسه با عملی سازی تصمیمات گرفته شده آسان به نظر می‌رسد. شورای حکام سازمان ملل متحد عملی سازی را ناظر به تمامی قوانین، مقررات، سیاست‌ها و سایر تدابیر و اقداماتی می‌داند که دولت‌های عضو آن‌ها را برای ایفای تعهدات خود به موجب موافقت‌نامه‌های چندجانبه زیست‌محیطی و الحاقیه‌های آن،

1 Framework conventions
 2 Self-contained agreements
 3 Umbrella agreements
 4 agreement open
 5 Implementation

تصویب و یا اتخاذ می‌کنند (Kaniaru, 2002: 3). عملی سازی حکمرانی جهانی محیط‌زیست غالباً با اضطراب، ناامیدی، بحث، اتهامات و تأخیرهای به ظاهر بی‌پایانی مواجه می‌شود و همه این‌ها به این دلیل اتفاق می‌افتد که عملی سازی به معنای تأمین اعتبار برای برنامه عملیاتی موافقت‌نامه، پرسنل دبیرخانه و سایر نهادهایی است که برای دستیابی به اهداف توافق‌نامه طراحی شده‌اند و مذاکرات شدیدی در مورد محل دبیرخانه و محدودیت‌ها و اختیارات آن صورت می‌گیرد که در همه آن‌ها ملاحظات مربوط به درآمدها و پرستیژ ملی و منطقه‌ای یک کشور دخیل است (Schmidt, 2002: 667-670).

بازیگران حکمرانی جهانی محیط‌زیست

رشد توسعه اقتصادی پس از پایان جنگ جهانی دوم و آسیب‌های وارده به آب، هوا و زمین که منجر به شکل‌گیری جنبش مدرن محیط‌زیستی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ شد، در کنار شروع روند جهانی‌شدن و گسترش تولیدات و استخراج منابع در سرتاسر جهان که جنبش‌های اجتماعی محلی را به جنبش‌های جهانی پیوند زده است، مسائل محیط‌زیستی را از نگرانی‌های نسبتاً محدود و پراکنده محلی به مرکز سیاست جهانی وارد کرد. این دو روند شکل‌گیری جنبش مدرن محیط‌زیستی و جهانی‌شدن در اوایل دهه ۱۹۷۰ منجر به شکل‌گیری کنفرانس استکهلم شد که به‌عنوان برتون وودز محیط‌زیست، مجموعه‌ای بزرگ و پیچیده از رژیم‌های محیط‌زیستی، شبکه‌ها، نهادهای حکمرانی و انبوهی از بازیگران فراملی را برای پیدایش حکمرانی جهانی محیط‌زیست به وجود آورد (Hale, 2020: 204).

این روند رو به رشد فراملی‌گرایی که خود نتیجه شکل‌گیری شبکه‌های

اقتصادی در آن سوی مرزها و تغییرات فناوری و انقلاب در ارتباطات و حمل و نقل است گرچه منحصر به مسائل محیط زیستی نیست و در تمامی حوزه‌های سیاست جهانی از اقتصاد گرفته تا تروریسم، سلامت، حقوق بشر و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شاهد رشد بازیگران فراملی بین‌دولتی و غیردولتی هستیم، اما در حوزه محیط‌زیست به دلیل پیچیدگی و گره خوردگی مسائل در مقیاس‌های محلی و جهانی و به دلیل نقش مستقیم این مسائل محیط زیستی در نگرانی‌های اساسی سیاست جهانی از قبیل منازعه، مهاجرت، توسعه و... فراملی‌گرایی در این حوزه به نسبت سایر حوزه‌ها مشهودتر است (Young & Gasser, 2002: 3-4).

بازیگران فراملی

بازیگران فراملی حکمرانی جهانی محیط‌زیست شامل سازمان‌های بین‌المللی دولتی، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، شرکت‌های چندملیتی، گروه‌ها و ترتیبات بین‌دولتی و گروه‌های متخصصین یا معرفتی می‌شود.

سازمان‌های بین‌المللی بین‌دولتی

سازمان‌های بین‌المللی دولتی^۱ که توسط دولت‌ها و برای مدیریت مشکلات بین‌المللی ایجاد می‌شوند هسته اصلی معماری حکمرانی جهانی را تشکیل می‌دهند (Cooper & Thakur, 2014: 265). این سازمان‌ها حداقل از سه دولت مستقل و از طریق یک توافق‌نامه رسمی بین‌دولتی مانند معاهده، منشور یا اساسنامه ایجاد می‌شوند. سالنامه ۲۰۱۴-۲۰۱۳ سازمان‌های بین‌المللی ۲۶۵ سازمان بین‌المللی را ذکر کرده که از سه عضو (قرارداد تجارت آزاد آمریکای شمالی^۲

1 International governmental organizations (IGOs)

2 the North American Free Trade Agreement

موسم به نفتا) تا ۱۹۰ عضو (اتحادیه جهانی پست^۱ را شامل می‌شوند. دامنه فعالیت این سازمان‌ها ممکن است یک جغرافیای مشخص یا کل جهان باشد و به لحاظ کارکردی ممکن است تک منظوره و برای یک هدف خاص مانند اوپک یا چندمنظوره مانند سازمان ملل متحد تشکیل شده باشند (Karns, Mingst, & Stiles, 2004:12). مهم‌ترین سازمان‌های بین‌دولتی حکمرانی جهانی محیط‌زیست عبارت‌اند از سازمان ملل متحد، سازمان تجارت جهانی، سازمان بهداشت جهانی و...

سازمان ملل متحد

سازمان ملل متحد و آژانس‌های وابسته به آن بیشترین نقش مستقیم را در حکمرانی جهانی محیط‌زیست دارند. این نهاد بین‌المللی در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ با حمایت مالی از تحقیقات مهم بین‌المللی و میان‌رشته‌ای در مورد جو و زیست‌کره، نقشی اساسی در افزایش آگاهی‌های عمومی و معماری حاکمیت جهانی ایفا کرد. این سازمان علاوه بر حمایت مالی از چندین توافق‌نامه محیط‌زیستی چندجانبه، با برگزاری اجلاس‌های سه‌گانه جهانی سازمان ملل متحد درباره انسان و محیط‌زیست ۱۹۷۲، محیط‌زیست و توسعه پایدار ۱۹۹۲ و ۲۰۱۲ و اجلاس جهانی توسعه پایدار، تأثیر زیادی در افزایش آگاهی بین‌المللی، هنجارها، اصول و اهداف و چارچوب‌های رویه‌ای را برای دستیابی به این اهداف برجای گذاشت (Seyfang, 2003: 224-225).

کنفرانس استکهلم که با حضور ۱۱۴ کشور جهان برگزار شد آغاز دوره مدرن همکاری‌های محیط‌زیستی بود که علاوه بر ایجاد برنامه محیط‌زیست سازمان ملل، مسائل محیط‌زیستی را در دستور کار سیاسی بین‌المللی قرارداد و رویه‌های

قانونی برای حفاظت از محیط‌زیست به وجود آورد که البته بعدها در اجلاس ۱۹۹۲ ریو و اجلاس ۲۰۰۲ ژوهانسبورگ تکامل یافتند و با شکل‌گیری مفهوم توسعه پایدار بستری هنجاری برای سیاست جهانی محیط‌زیست و پیوند سیاست، اقتصاد و توسعه جهانی با مسائل محیط‌زیستی فراهم کرد (Sands & Peel, 2000:47).

بیش از ۳۰ آژانس و برنامه سازمان ملل متحد در مدیریت محیط‌زیست مشارکت دارند. بانک جهانی^۱ سازمان بهداشت جهانی^۲ صندوق بین‌المللی پول^۳ و سازمان غذا و کشاورزی^۴ به‌عنوان مهم‌ترین آژانس‌های تخصصی و خودمختار سازمان ملل متحد از طریق توافق‌نامه‌های ویژه به طور غیرمستقیم و برنامه‌هایی برنامه محیط‌زیست^۵، برنامه پیشرفت و توسعه^۶ و کمیسیون توسعه پایدار^۷ مستقیماً زیر چتر سازمان ملل متحد درگیر سیاست‌های بین‌المللی محیط‌زیستی هستند (O'Neill, 2017: 51).

سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی

بازیگران فراملی حکمرانی جهانی محیط‌زیست منحصر به سازمان‌های بین‌المللی بین‌دولتی نیست و ماهیت فنی و علمی بسیاری از موضوعات محیط‌زیستی باعث شده است تا سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی نیز تأثیرات چشمگیری بر حکمرانی جهانی محیط‌زیست داشته باشند. جنبش مدرن محیط‌زیستی که در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ در سراسر جهان به وجود آمد، دارای عناصر مهم فراملی

1 World Bank

2 World Health Organization

3 International Monetary Fund

4 Food and Agriculture Organization

5 United Nations Environment Programme

6 United Nations Development Programme

7 Commission on Sustainable Development

گرایی بود. اولین شعار اصلی روز زمین با عنوان جهانی فکر کنید، محلی عمل کنید، دقیقاً گویای ارتباطات فرامرزی بین پدیده‌های محلی پراکنده بود. این پیوندهای فزاینده فرامرزی مسائل محلی و جهانی باعث شد باعث شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی فراملی محیط زیستی شد و برخی نویسندگان از آن به‌عنوان جامعه مدنی جهانی در حوزه حکمرانی جهانی محیط‌زیست یاد می‌کنند (Della Porta & Tarrow, 2005: 77).

سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی سازمان‌های داوطلبانه خصوصی هستند که اعضای آن‌ها افراد یا انجمن‌هایی هستند که برای رسیدن به یک هدف مشترک گرد هم می‌آیند. برخی از سازمان‌ها برای حمایت از یک هدف خاص مانند حقوق بشر، صلح یا حفاظت از محیط‌زیست تشکیل شده‌اند. برخی دیگر برای تأمین خدمات مانند کمک به بلایا، کمک‌های بشردوستانه در جوامع جنگ‌زده و کمک به توسعه شکل گرفته‌اند. کتاب سازمان‌های بین‌المللی ۲۰۱۴-۲۰۱۳ بیش از ۸۵۰۰ سازمان غیردولتی را شناسایی کرده است که دارای ابعاد بین‌المللی از نظر عضویت یا تعهد برای انجام فعالیت در چندین کشور هستند (Karns et al., 2004: 16).

این گروه‌ها که این گروه‌ها از نظر ایدئولوژی، استراتژی، شکل سازمانی و اهداف متفاوت هستند و طیف وسیع و متنوعی از سازمان‌های غیردولتی بزرگ و حرفه‌ای تا گروه‌های کوچک محلی را شامل می‌شوند، نقش مهمی در برجسته‌سازی مسائل محیط زیستی و تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم بر حکمرانی جهانی محیط‌زیست دارند (O'Neill & VanDeveer, 2005: 198). بازیگران غیردولتی نقش دارای کارکردهای متفاوت و متنوعی در

حکمرانی جهانی محیط‌زیست هستند، بسیاری از این گروه‌ها نظیر صلح سبز^۱ صندوق جهانی طبیعت^۲، شبکه اقدام آب‌وهوا^۳، شبکه جهانی سوم^۴ و ... توجه خود را معطوف به مشکلات صریح جهانی کرده‌اند. معمولاً در مذاکرات بین‌المللی و اجلاس‌های جهانی محیط‌زیست حضور فعال و مؤثری دارند و در فرآیند چانه‌زنی مذاکرات و حتی تهیه پیش‌نویس کنوانسیون‌ها نقش فعالی دارند. با توجه به ضعف سازوکارهای نظارتی کنوانسیون‌های بین‌المللی، این گروه‌های غیردولتی نقش مهمی در برملا کردن تخلفات، ایجاد شفافیت و به اصلاح سوت زنی^۵ می‌کنند. از طریق افزایش مشارکت و نمایندگی از منافع جوامع مختلف در جلسات بین‌المللی و مجامع یا جهانی به دموکراتیزه شدن حکمرانی جهانی کمک می‌کنند و نهایتاً اطلاعات و ابزارهایی برای گروه‌های محلی فراهم می‌کنند که آن‌ها را قادر به تغییر رفتار دولت‌های خودسر، سازمان‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری و شرکت‌های چندملیتی می‌سازد (O'Neill, 2017:57-61).

شرکت‌های چندملیتی

در مورد نقش شرکت‌های چندملیتی^۶ در حکمرانی جهانی محیط‌زیست نظریه‌های متعارضی وجود دارد. برخی صاحب‌نظران معتقدند این شرکت‌ها از خلأ مقررات و استانداردهای محیط‌زیستی کشورهای محل فعالیت سوءاستفاده کرده و با تطبیق سیاست‌های محیط‌زیستی، فناوری‌ها و استانداردهای شرکت‌های متبوع خود با شرایط کشورهای محل فعالیت از اختلافات استاندارد محیط‌زیستی

1 Green peace

2 World wide Fund for Nature

3 Climate Action Network

4 Third World Network

5 whistle-blowing roles

6 multinational corporations

بین کشورها بهره‌برداری می‌کنند. در مقابل عده‌ای معتقدند که شرکت‌های چندملیتی دارای استانداردهای محیط زیستی خودتنظیم کننده هستند که آن‌ها را به صورت یکنواخت در همه جای جهان پیاده می‌کنند و این شرکت‌ها نه تنها از اختلاف قوانین و استانداردهای محیط زیستی سوءاستفاده‌ای نمی‌کنند بلکه گاهی اوقات به دنبال ارتقا ظرفیت‌های دولت‌های محلی برای ایجاد مقررات دقیق هستند (Christmann, 2004: 747).

دسته نخست که بیشتر از منظر رهیافت‌های مارکسیستی به بررسی نقش شرکت‌های چندملیتی پرداخته‌اند با نگاهی بدبینانه معتقدند که شرکت‌های چندملیتی از طریق تسلط بر منابع طبیعی و بازارهای کشورهای محل فعالیت و جذب مازاد اقتصادی این کشورها، جریان صنعتی شدن آن‌ها را به تأخیر می‌اندازند و از این نظر خسارت‌های جبران‌ناپذیری به محیط‌زیست وارد می‌کنند (Newell, 2008: 517).

دسته دوم نیز که بیشتر از منظر نظریات اقتصاد سرمایه‌داری به بررسی نقش شرکت‌های چندملیتی در عرصه محیط زیستی پرداخته‌اند، معتقدند که شرکت‌های چندملیتی از طریق توسعه زیرساخت‌ها، استفاده از فناوری‌های پیشرفته و سازگار با محیط‌زیست، اشتغال‌زایی پایدار در کشورهای محلی، ارتقاء قوانین و استانداردهای کشورهای میزبان و ترویج ارزش‌های دموکراتیک و هنجارهای پذیرفته‌شده بین‌المللی نقش مهمی در حکمرانی جهانی محیط‌زیست ایفا می‌کنند (Jaafar, 2019).

گروه‌ها و ترتیبات بین‌دولتی

گروه‌ها و ترتیبات غیررسمی بین‌دولتی شامل گروه‌ها و ترتیباتی می‌شود که فاقد تشریفات قانونی منشورها یا معاهداتی مانند کنفرانس‌ها، پنل‌ها، مجامع و

کمیسیونهای جهانی تحت حمایت سازمان ملل هستند و با توجه سازگاری منافع و میزان قدرت اعضای تشکیل دهنده، نقش مهمی در دستور کار جهانی ایفا می کنند (Karns et al., 2004: 33).

نقش این گروه‌ها و ترتیبات غیررسمی در حکمرانی جهانی محیط‌زیست و به خصوص ایجاد دوگانگی شمال و جنوب در حکمرانی جهانی محیط‌زیست نه تنها مهم بلکه تعیین کننده است. از مهم ترین این گروه‌ها می توان به گروه هفت کشور صنعتی (G7) که بعدها در مواجهه با بحران نفتی و فروپاشی نظام برتون وودز و در پاسخ به انتقادات مبنی بر عدم عضویت برخی کشورهای مهم و تأثیرگذار به گروه ۸ (G8) و سپس گروه ۲۰ (G20) توسعه یافت و گروه ۷۷ کشور در حال توسعه (G77) اشاره کرد (Kirton & Kokotsis, 2015: 327-328).

شبکه‌های متخصصان

در جهانی که مشکلات محیط زیستی آن به طور پیوسته پیچیده تر می شوند، نیاز به درک علمی در زمینه مشکلات محیط زیستی مانند تغییرات آب و هوایی، کاهش ازن و کاهش ذخایر ماهی، آب شدن یخچال‌ها و سایر موضوعات حکمرانی جهانی محیط‌زیست نظیر استانداردسازی، کشف گزینه‌های مقرون به صرفه و سازگار با محیط‌زیست از اهمیت زیادی برخوردار است و به همین دلیل متخصصان آژانس‌های دولتی، محققان مؤسسات تحقیقاتی، صنایع خصوصی و دانشگاه‌های سراسر جهان به طور فزاینده‌ای در تلاش‌های بین‌المللی برای مقابله با موضوعات مختلف سهیم هستند. اغلب این متخصصان که از آن‌ها به عنوان

جوامع معرفتی^۱ یاد می‌شود، ممکن است بخشی از شبکه‌های فراملی باشند و در کنفرانس‌ها و مذاکرات بین‌المللی شرکت کنند و بر اساس یافته‌های علمی و تحقیقاتی موضوعات و راه‌حل‌هایی را برای بحث و گفتگو ارائه دهند. به‌عنوان مثال از سال ۱۹۸۸، صدها دانشمند از سراسر جهان در هیئت بین‌دولتی تغییر اقلیم (IPCC) مشارکت داشته‌اند که گزارش‌های غیرسیاسی آن‌ها ورودی‌های اصلی را برای مذاکره در مورد تغییر آب‌وهوا جهانی فراهم می‌کند (Karns et al., 2004: 17).

سازمان‌های منطقه‌ای

با توجه به اینکه در سطح کلان سیاست جهانی هیچ‌یک از قدرت‌های فعلی جهانی در موقعیتی نیستند که بتوانند ساختارها و نهادهای حکمرانی جهانی را تنظیم یا عملکرد آن‌ها را تضمین کنند و در سطح خرد و دولت‌های ملی نیز ناتوانی در پاسخ به بحران‌های جهانی حاکمیت دولت‌های ملی را به چالش کشیده است، لذا نظام بین‌الملل ناگزیر به سمت یک نظم چندقطبی و ایجاد یک شبکه حکمرانی برای حل مسائل جهانی پیش می‌رود که سازمان‌های منطقه‌ای به جهت حکمرانی منطقه‌ای، مشارکت فعال در حکمرانی جهانی و ایجاد اشکال همکاری بین منطقه‌ای و فرا منطقه اهمیت خاص و جایگاه ممتازی در این نظم نوظهور دارند (Behr, Jokela, & Europe, 2011: 42).

بازیگران فرو ملی

همان‌طور که اشاره شد بازیگران غیردولتی و جامعه مدنی حکمرانی جهانی محیط‌زیست شامل طیف متنوع و وسیعی از بازیگران در سطوح مختلف می‌شود.

در پایین‌ترین سطح کنشگری در حکمرانی جهانی محیط‌زیست، بازیگران فرو ملی و محلی وجود دارند که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به احزاب، گروه‌های ذی‌نفوذ، کلیساها، باشگاه‌ها و سازمان‌های محلی اشاره کرد. اهمیت این نهادها در حکمرانی جهانی چند سطحی محیط‌زیست بدین جهت است که هم بسیاری از بحران‌های محیط‌زیستی و هم بسیاری از راه‌حل‌های جهانی حکمرانی محیط‌زیست محصول انباشت تصمیمات و تأثیرپذیری اقتصادی همین جوامع محلی است و هرگونه راه‌حل جهانی برای دستیابی به توسعه پایدار باید دربرگیرنده جوامع محلی باشد (Auer, 2000: 163). بسیج نهادهای محلی برای حل مشکلات محیط‌زیستی، ترویج هنجارهای محیط‌زیستی و آگاهی‌بخشی، توانایی و تمایل آن‌ها در افشای تخلفات محیط‌زیستی، دانش‌سازی و ارائه راه‌حل‌های علمی و در نهایت فعالیت‌های سیاسی و ایفای نقش در حوزه تعیین سیاست‌ها و قانون‌گذاری ملی از جمله مهم‌ترین کارکرد این نهادهای محلی در حکمرانی جهانی محیط‌زیست به شمار می‌رود (Princen, 1994: 30).

بازیگران ملی، ارزیابی جایگاه و نقش دولت در حکمرانی جهانی

علی‌رغم رشد بازیگران غیردولتی در حکمرانی جهانی محیط‌زیست، دولت‌های ملی به‌عنوان تنها مرجع دارای اقتدار تصمیم‌سازی و امضای معاهدات در عرصه بین‌المللی و همچنین دارای حق حاکمیت برای اجرای مقررات محیط‌زیستی در عرصه داخلی هنوز هم مهم‌ترین بازیگران حکمرانی جهانی محیط‌زیست محسوب می‌شوند. در خصوص انگیزه، اهداف و منافع دولت‌ها برای مشارکت در حکمرانی جهانی محیط‌زیست جریان اصلی نظریه‌های روابط بین‌الملل گزاره‌های متفاوت و بعضاً متعارضی را در خصوص انگیزه و منافع دولت‌ها برای مشارکت در حکمرانی جهانی به‌طور عام و حکمرانی جهانی محیط‌زیست به‌طور

خاص بیان می‌کنند. اما آنچه مسلم است این است که منافع ملی، جهت‌گیری، اهداف دولت‌های ملی در مذاکرات و چانه‌زنی‌های بین‌المللی و اراده و ظرفیت آن‌ها در میزان انطباق با توافق‌نامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی نقشی اساسی در تعیین مسیر و نتایج سیاست‌های بین‌المللی محیط‌زیست دارد (O'Neill, 2017: 49). همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد مفهوم حکمرانی جهانی بیشتر ناظر بر تغییر نقش دولت‌های ملی است و حکمرانی جهانی محیط‌زیست نیز از دو طریق نقش دولت‌های ملی را به چالش کشید. نخست اینکه افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی تقاضا برای اقدام تعدیل‌کننده و سازگارانه با محیط‌زیست را افزایش می‌دهد که فشار بیشتری بر ظرفیت کلی دولت‌های ملی برای ارتقا و محافظت از رفاه جمعیت آن‌ها وارد می‌کند. دوم اینکه حکمرانی جهانی و تغییر جهانی محیط‌زیست باعث افزایش وابستگی متقابل دولت‌های ملی می‌شود که این امر ایده حاکمیت ملی دولت و ستفالیایی را بیش از پیش تضعیف می‌کند (Biermann & Dingwerth, 2004: 3).

نتیجه‌گیری

حکمرانی جهانی را چه در وجه ایجابی آن به‌عنوان پدیده نوین برای مقابله با مشکلات جهانی شدن و چه در وجه انتقادی آن و به‌عنوان یک پروژه سیاسی که برای مقابله با مشکلات مدرنیته و تسلط جهانی بر کشورهای ضعیف قلمداد کنیم، سه تغییر اساسی در سیاست جهانی به وجود آورده است. نخست اینکه حکمرانی جهانی سیاست‌های جهانی را توصیف می‌کند که دیگر فقط محدود به دولت‌های ملی نیستند بلکه با شبکه‌ای از بازیگران غیردولتی فراملی و فرو ملی معنا می‌شود. دوم اینکه سیاست‌های حکمرانی جهانی فراتر از سیستم سنتی اسناد قانونی الزام‌آور مورد مذاکره دولت‌ها، در شبکه و در اشکال جدید همکاری بین

دولت‌ها و نهادهای غیردولتی شکل می‌گیرد و نهایتاً اینکه حکمرانی جهانی شبکه‌ها و خوشه‌های مختلف قانون‌سازی و اجرای قانون را به وجود آورده است که اقتدار آن‌ها هم به صورت افقی و در میان بازیگران مختلف و هم به صورت عمودی در سطوح مختلف فراملی، ملی و فرو ملی تقسیم شده‌اند. در مورد اینکه این روند خطی فراملی‌گرایی، چندجانبه‌گرایی و ظهور بازیگران متنوع در حکمرانی جهانی محیط‌زیست و این شبکه بازیگران فراملی و فرو ملی می‌تواند جایگزین حاکمیت دولت‌ها شود چندین سناریو برای آینده حکمرانی جهانی محیط‌زیست مطرح شده است، برخی از نظریه‌پردازان معتقدند با توجه به مرز گریز بودن پدیده‌های محیط‌زیستی و گستره جهانی آن‌ها و عدم اعتماد به ظرفیت دولت و سازوکار معمول دولت‌های ملی در مدیریت این نگرانی‌های روزافزون محیط‌زیستی، سایر بازیگران در سیاست جهانی به همکاری با یکدیگر برای پر کردن این خلأ دولت‌های ملی خواهند پرداخت و ممکن است حکمرانی جهانی محیط‌زیست به طور فزاینده‌ای جایگزین حکمرانی مبتنی بر کشور شود. برای آزمون این فرضیه، داده‌ها و شواهد متعددی مورد بررسی قرار گرفتند که شامل مطالعات موردی، تحلیل داده‌های آماری و بررسی تجارب کشورهای مختلف در مواجهه با بحران‌های زیست‌محیطی بود. نتایج نشان دادند که همکاری بین‌المللی و حکمرانی جهانی به طور چشمگیری می‌تواند تأثیرات مثبتی بر امنیت زیست‌محیطی داشته باشد. به عنوان مثال، توافق‌نامه‌های بین‌المللی نظیر پیمان پاریس در کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و بهبود وضعیت زیست‌محیطی نقش مؤثری داشته‌اند. از دیگر سو، افزایش ملی‌گرایی و درگیری‌های ژئوپلیتیکی نه تنها ممکن است فضایی را که در دهه‌های اخیر باعث رشد حکمرانی فراملی شده را از بین ببرد؛ بلکه این افزایش گرایش‌های ملی‌گرایانه و استبدادی در سیاست

داخلی توانایی بازیگران فرعی و غیردولتی را برای ارتباط بین مرزها نیز محدود می‌کند و ما شاهد یک روند کلی برای کاهش فضای جامعه مدنی و کنشگری بازیگران غیردولتی در حکمرانی جهانی محیط‌زیست مواجه خواهیم شد. اما به زعم این مقاله سناریوی نهایی همیشه در جایی میان این دو رویکرد قرار دارد و پیش‌بینی می‌شود که شاهد همزیستی سطوح مختلف حکمرانی جهانی محیط‌زیست باشیم و همان‌طور که گسترش تهدیدات محیط‌زیستی نظیر کمبود منابع و بلایای طبیعی باعث تبدیل شدن مسائل محیط‌زیستی به سیاست‌های اعلی و افزایش وزن آن‌ها در منازعات سیاسی و موضوعات انتخاباتی داخلی کشورها می‌شود، در سطح بین‌المللی نیز انباشت بحران‌های محیط‌زیستی باعث می‌شود تا قوانین حکمرانی جهانی محیط‌زیست از قوانین نرم و هنجاری به سمت قوانین سخت و بازدارنده سوق پیدا کند و ساختار محیط‌زیست بین‌الملل محدودیت‌هایی را بر کشورهای جهانی تحمیل نماید.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Abbas Sarvestani

 <https://orcid.org/0000-0002-9990-3781>

Mohammad Reza

Mohamadi

 <https://orcid.org/0000-0002-7368-9078>

References

- Alagappa, M. (1998). Rethinking security: a critical review and appraisal of the debate. In *Asian Security Practice: material and ideational influences* (pp. 27-64).

- Auer, M. R. (2000). Who participates in global environmental governance? Partial answers from international relations theory. *Policy Sciences*, 33(2), 155-180.
- Bakrač, S. T., Vuruna, M. M., & Milanović, M. M. (2010). Environmental degradation: Impact on ecological security. *Vojno delo*, 62(3), 314-328.
- Behr, T., Jokela, J., & Europe, N. (2011). *Regionalism & Global Governance: The Emerging Agenda*. Notre Europe.
- Biermann, F., & Dingwerth, K. (2004). Global environmental change and the nation state. *Global Environmental Politics*, 4(1), 1-22.
- Biermann, F., & Pattberg, P. (2008). Global environmental governance: Taking stock, moving forward. *Annual Review of Environment and Resources*, 33, 277-294.
- Caldwell, L. K., & Weiland, P. S. (1996). *International environmental policy: from the twentieth to the twenty-first century*. Duke University Press.
- Camilleri, J. A. (1994). Security: Old dilemmas and new challenges in the post-Cold War environment. *GeoJournal*, 34(2), 135-145.
- Chasek, P. (2010). Stockholm and the Birth of Environmental Diplomacy. https://www.iisd.org/system/files/2020-09/still-one-earth-stockholm-diplomacy_0.pdf, 1.
- Christmann, P. (2004). Multinational companies and the natural environment: Determinants of global environmental policy. *Academy of Management Journal*, 47(5), 747-760.
- Collins, A. (2016). *Contemporary security studies*. Oxford university press.

- Conca, K. (1995). Global Environmental Governance: Causes, Components, and Consequences. *Occasional Paper*, 6.
- Cooper, A. F., & Thakur, R. (2014). The BRICS in the new global economic geography. In *International organization and global governance* (pp. XX-XX). Routledge.
- Declaration, R. (1992). Rio declaration on environment and development.
- Della Porta, D., & Tarrow, S. (2005). Transnational processes and social activism: An introduction. In *Transnational protest and global activism* (pp. 1-XX).
- Delreux, T. (2018). Multilateral environmental agreements: A key instrument of global environmental governance. In *European Union External Environmental Policy* (pp. 19-38). Springer.
- Dingwerth, K., & Pattberg, P. (2006). Global governance as a perspective on world politics. *Global governance: A review of multilateralism and international organizations*, 12(2), 185-204.
- Dyer, H. (2018). Introducing Green Theory in International Relations. *International Relations Theory*, 84-90.
- Esty, D. C., & Ivanova, M. H. (2002). Revitalizing global environmental governance: A function-driven approach. *Global Governance: Options & Opportunities*.
- Faotto, A. (2019). Environmentalism in IR Theory.
- Francioni, F., & Bakker, C. (2013). *The evolution of the global environmental system: Trends and prospects*. Transworld Working Papers.
- Fuchs, D. A. (2002). Globalization and global governance: Discourses on political order at the turn of the century.

In *Transformative change and global order: Reflections on theory and practice* (pp. XX-XX).

Graeger, N. (1996). Environmental security? *Journal of Peace Research*, 33(1), 109-116.

Hale, T. (2020). Transnational actors and transnational governance in global environmental politics. *Annual Review of Political Science*, 23, 203-220.

Handl, G. (2012). Declaration of the United Nations conference on the human environment (Stockholm Declaration), 1972 and the Rio Declaration on Environment and Development, 1992. *United Nations Audiovisual Library of International Law*, 11.

Hewson, M., Sinclair, T. J., & Sinclair, T. (1999). *Approaches to global governance theory*. Suny Press.

Jaafar, B. (2019). Role of Multinational Corporations (MNCs) in Global Governance. <https://mirswesitestorage.blob.core.windows.net/root/images/111782019roleofmncinglobalgovernance.pdf>, accessed on 3 march 2021.

Kaniaru, D. (2002). UNEP Governing Council adopts Guidelines on Compliance with and enforcement of multilateral environmental agreements. *Sixth International Conference on Environmental Compliance and Enforcement*.

Karns, M., Mingst, K. A., & Stiles, K. W. (2004). *International organizations: The politics and processes*. Lynne Rienner Publishers, Inc.

Kirton, J. J., & Kokotsis, M. E. (2015). *The global governance of climate change: G7, G20, and UN leadership*. Ashgate Publishing, Ltd.

- Maniruzzaman, T. (1982). *The security of small states in the Third World*. Strategic and Defence Studies Centre, Research School of Pacific Studies.
- Meadows, D. H. (2008). *Thinking in systems: A primer*. Chelsea green publishing.
- Mishra, S. K. (2008). *Korean peninsula in the post-cold war era: a study of security paradigm*.
- Morgenthau, H., & Nations, P. A. (1948). *The struggle for power and peace*. Alfred Kopf.
- Mosala, A. M. (2017). *The Impact of Globalisation on Security*. GRIN Verlag.
- Newell, P. (2008). The political economy of global environmental governance. *Review of International Studies*, 34(S1), 507-529.
- O'Neill, K. (2017). *The environment and international relations*. Cambridge University Press.
- O'Neill, K., & VanDeveer, S. D. (2005). Transnational environmental activism after Seattle: Between emancipation and arrogance. In *Charting Transnational Democracy* (pp. 195-219). Springer.
- Ott, C., Kläy, A., Wymann von Dach, S., & Kakridi Enz, F. (2005). *Global conventions and environmental governance*.
- Paterson, M., Humphreys, D., & Pettiford, L. (2003). Conceptualizing global environmental governance: from interstate regimes to counter-hegemonic struggles. *Global Environmental Politics*, 3(2), 1-10.
- Price-Smith, A. T. (2008). *Contagion and chaos: disease, ecology, and national security in the era of globalization*. MIT press.

- Princen, T. (1994). NGOs: creating a niche in environmental diplomacy. In *Environmental NGOs in world politics: Linking the local and the global* (pp. 29-47).
- Rosenau, J. N. (1995). Governance in the twenty-first century. *Global governance: A review of multilateralism and international organizations*, 1(1), 13-43.
- Sands, P., & Peel, J. (2000). Environmental Protection in the 21st Century: Sustainable Development and International Law. In *Environmental Law, the Economy and Sustainable Development: the United States, the European Union and the International Community* (pp. 24-28).
- Saunier, R. E., & Meganck, R. A. (2012). *Dictionary and introduction to global environmental governance*. Earthscan.
- Schmidt, B. C., Wight, C., Fearon, J., Wendt, A., Snidal, D., Adler, E., . . . Baldwin, D. A. (2002). *Handbook of international relations*.
- Seyfang, G. (2003). Environmental mega-conferences—from Stockholm to Johannesburg and beyond. *Global Environmental Change*, 13(3), 223-228.
- Sohn, L. B. (1973). Stockholm declaration on the human environment, the.
- Speth, J. G. (2002). The global environmental agenda: Origins and prospects. In *Global environmental governance: Options and opportunities* (pp. 1-20).
- Strauss, M. (2013). *How to lobby at intergovernmental meetings*. Routledge.
- Vasconcelos, A. (2010). *Global Governance 2025: At a Critical Juncture*. Inst. for Security Studies.

Vernadsky, V. I. (1998). *The biosphere*. Springer Science & Business Media.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley Pub. Co.

Weiss, T. G. (2000). Governance, good governance and global governance: conceptual and actual challenges. *Third world quarterly*, 21(5), 795-814.

www.e-education.psu.edu. The Role of Nation-States in Global Environmental Governance. <https://www.e-education.psu.edu/eme504/node/685>, accessed on 5 march 2021.

Young, O. R., & Gasser, L. (2002). *The institutional dimensions of environmental change: fit, interplay, and scale*. MIT press.

Translated References into English

Elyasi, M. and Tondro, M. (2025). Changes like State Governance; the Transition to Fourth Industrial Revolution Technologies (A Case Study on the Government of the United States). *State Studies*, (23)2, -. doi: 10.22054/tssq.2024.79762.1521 [In Persian]

Mehrabi Koushki, R. and Hamidi, M. (2025). Analysis of the System of Problems in Digital Government Transformation in Iran Using the Soft Systems Methodology (SSM). *State Studies*, 11(42), -. doi: 10.22054/tssq.2025.75064.1444. [In Persian]

استناد به این مقاله: سروستانی، عباس و محمدی، محمدرضا. (۱۴۰۴). امنیت زیست محیطی؛ چشم انداز جایگاه و نقش دولت ها در حکمرانی جهانی، دولت پژوهی، ۱۱ (۴۲)، ۳۸۵-۴۲۸.

Doi: 10.22054/tssq.2025.82256.1574

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-International License